

שם המחקר : מאפיינים שפתיים ותקשורתיים במשימות הפקה שונות של משתמשי

תקשורת תומכת וחליפית מנוסים

שנה : 2016

מס' קטלוגי : 620

שם החוקר: לימור מנו-לרמן

בהנחיית: פרופ' עירית מאיר וד"ר טל לבל

רשות המחקר: החוג להפרעות בתקשורת, אוניברסיטת חיפה.

תקציר המחקר:

עבודת גמר זו לתואר שני (תזה) נערכה בסיוע מלגה מקרן שלם.

אנשים עם צרכים תקשורתיים מורכבים שדיבורם אינו פונקציונלי נעזרים בגישת ההתערבות המכונה תקשורת תומכת וחליפית (תת"ח), שנועדה לפצות על הליקויים בדיבור ולאפשר לאדם להשתתף בצורה מרבית בתקשורת בכל הקשרי החיים שלו. מערכות תת"ח כוללות סוגי ייצוגים, עזרים, וטכניקות נגישות שונות. השימוש בהן יוצר מבעים השונים מאוד ממבעים מקבילים בשפה דבורה. המאפיינים השפתיים של מבעי תת"ח המדווחים בספרות הם מבעים קצרים וטלגרפיים, סדר מילים השונה מהסדר המקובל בשפה הדבורה, השמטה תכופה של מורפמות דקדוקיות ומילות פונקציה וכן החלפות סמנטיות של סמלים בסמלים אחרים. למאפיינים אלו השפעה רבה על האינטראקציות התקשורתיות של משתמשי התת"ח ועל רמת המובנות שלהם. חוקרים מעלים מספר הסברים אפשריים למאפיינים אלו: הסברים הקשורים לכשירות הלשונית של משתמש התת"ח, הסברים הקשורים ליעילות תקשורתית והאינטראקציה עם שותפי התקשורת והסברים הקשורים למודאליות הגרפית-ויזואלית של מערכות הייצוג המסומלות. המחקרים הקיימים בנושא מעטים, ואינם בוחנים מגוון של הקשרי שיח ומטלות תקשורתיות מגוונות. לא קיים מחקר בנושא זה בשפה העברית. מטרת המחקר הנוכחי לתאר ולנתח את המאפיינים השפתיים של משתמשי תת"ח בוגרים מנוסים, שעברית היא שפת האם שלהם, ולהבחין בין אפיונים שנובעים מהמתקשרים עצמם לאפיונים שנובעים

ממרכות התקשורת שבהן הם משתמשים. קבוצת המחקר כללה שישה משתמשי תת"ח, שביצעו שתי משימות הפקה הנבדלות זו מזו ברמת המובנות והמורכבות שלהן. המשימות - חזרה על משפטים דבורים באמצעות עזרי התקשורת, ותיאור סרטונים של אירועים פשוטים באמצעות עזרים אלו - בוצעו מול נמען שדווח מה הבין מתוך הפקות המשתתפים. משתמשי התת"ח סווגו לפי מידת העצמאות התקשורתית שלהם (Dowden & Cook, 2002): משתמשים שהתקשורת שלהם תלויה הקשר, משתמשים שהנם במעבר לתקשורת עצמאית ומשתמשים שמתקשרים באופן עצמאי. הם ביצעו את המשימות עם העזרים האישיים שלהם, לוחות תקשורת עם סמלים, לוחות תקשורת ומחשבי תקשורת מעורבים עם איות ומילים. קבוצת הביקורת כללה שישה בוגרים עם התפתחות תקינה של שפה ודיבור אשר ביצעו את המשימות תוך שימוש בעזרי התקשורת של קבוצת המחקר. המבעים מהמשימות השונות קודדו ונותחו מבחינת מאפיינים מורפולוגיים, תחביריים, סמנטיים ותקשורתיים. בנוסף, נערכה השוואה בין שתי הקבוצות, הן ביחס למאפיינים הלשוניים של הפקותיהם, והן ביחס למידת ההבנה של הנמענים את ההפקות השונות.

כל משתתפי המחקר התגייסו לביצוע המשימות באדיבות רבה, וכולם ביצעו בהצלחה את כל המשימות. לפי הממצאים, משתמשי התת"ח הראו מאפיינים שפתיים רבים תקינים ותואמים לשפה העברית. מבנה המבעים שלהם היה לרוב בסיסי, וכלל את רכיבי המידע ההכרחיים ביותר, ואולם הם הפיקו גם מבעים מורחבים שכללו תיאורי מקום ולוואים. משתמשי התת"ח השמיטו מילות תוכן, רק בחלק קטן מהמבעים. סדר המילים במשפטים הפשוטים שלהם היה תמיד תקין, ואילו במשפטים המורכבים נמצא סדר תקין אצל ארבעה מתוך ששת משתתפי המחקר. משתמשי התת"ח נעזרו באסטרטגיות שפתיות שונות כדי להתגבר על מחסרים לקסיקליים כגון שימוש בשם עצם במקום פועל, שימוש בשם עצם מאותו שדה סמנטי ועוד. יחד עם זאת, מספר מאפיינים שפתיים של הפקות המשתמשים שונים מן המקובל בשפה העברית, במיוחד אצל המשתמשים תלויי ההקשר. משתמשים אלו התקשו לשמור על סדר מילים תקין במשפטים מורכבים, נטו להשמיט מילות פונקציה והביעו את הפעלים בצורת המקור שלהם ללא הטיית.

משתמשים שהתקשורת שלהם "במעבר לעצמאות" שמרו על אורך מבע ועל סדר מילים תקין, אך נראתה שונות בין שני המשתתפים בנוגע להשמטות סמלים ולהטיות פעלים. אחד המשתתפים התקרב למשתתפים העצמאיים, ואילו ההפקות של המשתתפת השנייה דומות לעתים לאלו של קבוצת תלויי ההקשר. משתמשים עם תקשורת עצמאית הראו הפקות דומות מאוד למבעים תקינים בשפה דבורה. בהשוואה בין קבוצת המחקר וקבוצת הביקורת נמצאו מאפיינים דומים באורך המבעים, אחוז ההשמטות של מילות התוכן והפונקציה והחלפות מילות התוכן בשתי המשימות, וכן בהטיית הפעלים במשימה אחת. לעומת זאת, מספר מאפיינים נמצאו שונים בין שתי הקבוצות. קבוצת הביקורת מיעטה להחליף סמלים לעומת קבוצת המחקר, שמרה על סדר מילים תקין בכל סוגי המשפטים, ובמשימת החזרה הקפידה על הטיות פעלים תקינות או על שימוש בצייני זמן שהתאפשרו בעזרי התקשורת השונים. מידת המובנות של הפקותיהם של המשתמשים היתה גבוהה בשתי המשימות. עם זאת מידת ההבנה וקצב ההבנה של קבוצת הביקורת היו טובים יותר מקבוצת המחקר באופן מובהק. מספר מאפיינים שפתיים נמצאו קשורים להבנה מלאה: סדר מילים תקין, הטיית פעלים תקינה, אי החלפת סמלים ואי קיום השמטות.

המחקר העלה ממצאים חדשניים שלא דווחו בספרות המחקר הקיימת. המאפיינים השפתיים של משתמשי התת"ח כפי שעלו מתוך הממצאים היו לרוב טובים יותר מהממצאים שדווחו בספרות או מאלו שנחווים באינטראקציות יומיומיות עם משתמשי תת"ח. הסיבה לכך לדעתנו היא שסוג המשימות השפתיות וההקשר המחקרי בו התבקשו המשתמשים לתאר את המשפטים והסרטונים לנמען שלא שמע או ראה אותם, עזרו למשתתפים להפיק הפקות שפתיות מלאות ותקינות, ואפשרו להם להציג את מלוא יכולותיהם השפתיות והתקשורתיות. מן המחקר עלה הבדל ברור בין שתי המשימות ונראה שמשימת הסרטונים היתה קלה יותר לביצוע ומשימת החזרה היתה רגישה ואבחנתית יותר במדדים של דיוק ומורכבות שפתית.

בבחינת ממצאי המחקר לאור ההשערות המקובלות בספרות לתיאור מבעיהם של משתמשי התת"ח, נראה ששוני במאפיינים התחביריים (בפרט סדר מילים במשפטים מורכבים) מחזק את "השערת החסר", ואילו שוני במאפיינים המורפולוגים (למשל ציני נטייה ומילות פונקציה) שרגישים יותר להשפעות כלי התקשורת, מחזק את "השערת המודליות". בנוסף לחשיבותו התיאורטית באפיון היכולות השפתיות של משתמשי תת"ח והבנת הגורמים למאפיינים אלה, למחקר הנוכחי מספר השלכות קליניות משמעותיות. משימות המחקר התגלו ככלי אבחון שפתיים מוצלחים ושימיים. סיווג המשתתפים לשלוש תת-קבוצות מובחנות זו מזו מבחינה שפתית מהווה נקודת התחלה טובה להערכת משתמשי תת"ח לפני ובמהלך התערבות. מספר מרכיבים משמעותיים יותר להבנתו של הנמען על פני אחרים. ציון כל המרכיבים הקשורים לאירוע מסוים מבחינת אוצר המילים ושמירה על סדר מילים תקין נמצאו כמשפיעים על ההבנה לעומתם, ציינים דקדוקיים נמצאו כמשפיעים במידה פחותה. נראה, אם כן, שתכנית התערבות שמטרתה לשפר את היעילות התקשורתית של משתמשי התת"ח, צריכה להביא בחשבון גורמים אלו.

- [לפריט המלא](#)
- [למאגר המחקרים של קרן שלם](#)
- [למאגר כלי המחקר של קרן שלם](#)